Ще звечора пішла баска хуртовина, з моклаків шився чадний дух, студений посмерк розповзся по грузьких глинах та ріні, шум негоди дув у стіни бараків, як у той старий орган над воротьми костьолу, й нила душа. Цвинтар, ніби глухий на все у світі, варівко задрижав і прислухався у своїх старовинних глибинах до зловіщої луни: ліс обіч, чорний і чахлий, мов притрушений сажею, лебедів від остраху, наче муха в павутині, сосни накивували чубами в сторону хиж, що тріскали на вітрі, немов чули лихо та остерігали всі бараки (звісно, довголітні свідки й замилувані сусіди...):

— Сокоті-ть діток, мами, сокотіть!

Не одна мама від того голосу двигалася на соломі, і толоченій у терміття, ясувала мутні думки, а коли збагнула суть накликувань, шукала напотемки своїх дітей, обтулювала їм студені щічки і з німим криком у серці роздумувала над завтрам. А щоб не дати привидам, що перекликувалися у зрубі, під стелею, приступу, писала стуленими пальцями на стіні своєї перегороди великий знак хреста.

Ілька Ситничка (її звали чогось то Гилькою, мабуть, тому, що була струнка, як віття) прокинулася так само і сторожко, як перше, коли її синочок лежав безпечно побіч неї. Їй саме снилося, що хлопчик босий, замерз, то вона ніби гріла йому юшку над сею свічкою, що всукана про смерть лежить у скриньці і тільки одним краєм надгоріла, тоді, як він вмирав.

— Га-га-га! — затріпалося нараз у повітрі та вдарило об нього зривано, як серед особливої забави.

Гильці, що лежала при стіні бараку, опертого об цвинтар, здавалося, що сей голос невгамовно веселий йде звідтам. Він виринав, як блудний огник, знов гас то тут, то там, наче грався у жмурки з темною ніччю та соснами.

Гулька усіла, хотіла спіймити на поличці сірники й глянути на чоловіків золотистий американський годинник, коли се порожній кухлик покотився униз, цвенькнув глухо і біг до порога. Оперла томно руки на коліна і даремно силувалася віднайти, чий се, такий знайомий їй, голос надворі? Було дивно, що в глубоку ніч і хугу хтось ніби на радощах грався.

Лягла знову взнич, руки поклала на грудях, очі сиві, як вода ручаю, не жмурилися. Згадувала... Десь будьто чоловік її коло воза на обійстю в Семиківцях майстерку начинав, вона ж обіч, на ставку під вербами визолює рубаття, а їх хлопчик розволікає по лотачеві і маруні свої вогкі сорочечки... З окликом щастя вона ловить дитя, підносить проти неба на випрямлених руках, а сей безсловний рух її виявляє самозахоплення і тричі веселе забуття.

Картина звіялася, мов дим з церковної курильниці, та серце Гильки стало битися дико, як коли б хто встромлював у нього зазублений ніж, удари стали голосні, ніби ранній стукіт наковтача об черствий пень. То вона завзялася у собі і, рятуючи себе од божевілля, рвала з душі спомини, як соха рве хмиз з землі, та лишала їх по борознах, залитих нерухомими водами сліз.

А дорогий привид суятився вперто коло маминого барлога і ніяк не хотів відходити. Жалісно-любо шепотів щонайсолодші згадки, виспівував усі гагілки, зачуті від дівчат весною, і з таким теплим домаганням пестився коло її колін! Як же се? Вона ж дала дитяті у труночку білий калачик і крашанку, щоби не плакало за життям, і нарошно сіяла сивий мак почерез дорогу від його могилки аж до порога хати, щоби не приходило ночами... І всю злиденну обстанову своєї перегороди обмінювала раз у раз, щоби не пізнавало...

— Га-га-га! Га-га-га! — голос забулькотів отеє десь недалеко, так переливно і хистко, немов іскриста вода у полонці.

Гулька зірвалася удруге і сіла, готова кожної хвилини вискочити на вулицю, як той, що серед бурі від жаху кидає собою з човна у водяну безодню.

Пізнала.

Се була вона... та сама, з виряченими очима без брів, у чорній киреї і сніжно-білім завитті, схожім на ковпак старозавітного духовника.

Викликувала мамів, щоби кидали дітей на поталу студені і щоб хуга випивала тепло маленьких тіл. І щоби вони даремно шукали, де б обігрітися, та за день, за два, за тиждень були готові тудою, за березовий пліт.

Се була вона, перелета!

Весна сього року була дощиста й студена, Никольцьо бігав за м'якинням, гребав у смітниках з відпадками, поки шийка не заболіла — тоді ліг. Прийшла на щоденні розглядини німецька сестра, та сама, поклала градуси, скричала веселенько:

— Waldbaracke![1]

Ноші, що їх несли шпитальні люди, двигнулися, заколихали, як тріска на чорній воді, то Гилька поплenталася й собі.

Сестра йшла попереду та справляла волосся тонкими мильцями, на яких блистіли перстені, з сих один жовтий, мерехтливий: хиже, котяче око, що стежить за добиччю. .У дверях лісового бараку обернулася, пропустила ноші попри себе, а тоді увійшла тудою сама і миттю обезпечила двері засувом. Гилька звалилася як довга на стрімких сходах, обіч глиняних глечиків з геранями, і остала там доти, поки рука з жовтим хижим оком на сердечному мильці не жбухнула у неї струєю помий.

Аж тоді Гилька двигнулася на ввесь ріст, випрямила проти он того вікна затиснену руку і проклинала жахливо. Відтак пішла — кожне дрогнення серця перековувати на ненависть.

У два дні прийшов санітет, прочитав: Никола Гнатюк тут?

— Ой, добре,— згомоніла,— про моє дитя мова!

— Еге ж,— каже,— помер Никольцьо.

Не вірила, вхопила свічечку про смерть і стрічне ряденце та бігла, п'яна від сліз.

На столі, застеленім білою вощанкою, лежав її син з норою, вирубленою у горелку, зовсім схожий на щиглика з червоним п'ятенцем під борідкою.

Дивився на неї пильно одним недожмуреним оком, то квапно засвітила свічечку і притулила до холодної ручки дитини, але се, мабуть, їй тільки здавалося, що воно дише. Не стало потішки, забрали послуженьку...

Життя бігло, і Гилька перестала ридати, змовкла, зате вічно роздумувала над чимось темним. Ціле літо вишукувала по сутичі і незахідних місцях щирицю і тою, сушила їх разом з кров'ю мізинного пальця та грудкою землі з могилки дитини і спалювала у ватрі під лісом з таємними мольбами і піснею, якої ніхто не розумів. Коли новий місяць плив понад вершки сосон, падав з гір ниць, немов провалювався в землю, а тоді вертав струєю, просякаючою ліс, вона вже була там, набирала у черепок води, розприскувала на перехресті і заклинала. Якось-то на очах всіх зціпила гострі білі зуби, аж скорч местної насолоди відслонив її ясна, і, вкрита потом, вбивала ніж під бревно хатнього порога...

Все те вона пригадала миттю, забула лиш одно: як вернула пізньою осінню з копанки картофель у Мораві, хтось— то говорив, що сестра вмерла.

Тепер рішилася як стій і боса, в одній спідничині скочила на вулицю. Не здивувалася нітрохи: в чорній кирeї і сніжнім платочку на голові, зав'язанім так, як ні одна з сестер не носить, в два угли над чолом, а два над карком, стояла осьде вона, перелета.

Її очі без брів з повіками, навислими важко, мов ізпросоння, вдивлялися в Гильку з таким самим зловорожим блиском, з яким вони зображені на світлині, вправленій у хрест напроти цвинтарної брами. Вітер заколихав чорною мантою і перекинув на голову сестрі рубець, заслонив тьмяною тінню недвижні очі... Видиво пряталося перед Гилькою, мов у танку або на хиткій деревині понад глибиною, і йшло в напрямі могил, ішло... Тамта ж, дишучи важко, здоганяла.

Старенький дяк Клим Чепига не спав, ізвечора пізно наслухував, як сволоки тріщать, немов кличуть когось на той світ, як на багнюках і гуляйполях бурлить скажена хуга, а в ній щось кричить і превесело сміється... (Так само в першу сніговицю дівчата вибігають у звалища і грімкими сміхами і "фурєють си" білою грудочкою, аби їм лиця горіли і на все остали рум'яні). Потім думка Климова полетіла низько-низенько, як ластівка над нивкою, прикупленою за онукові долари, над сонячними межами, що ними, бува, йшли діти з повними глечиками, загорненими в красу платнику, а вже найбільше коло обійстя суятилася, як то там, пробіг! Є ким поле обробляти? Є чим засіяти годувальницю?

Чув зітхнення, що виходило з грудей опущених перелогів і кликало в простір за ним:

— Га-здо!

Він мучився. Надівсе боліло Клима Чепигу, що його тяли у світ з поля як стояв.

— Хоч би-м ще був подивився, в якім се порєдку, хоч би-м знав, де що стоїть, єк то все си лишєє...

Така нудь підплила до серця, так занили кістки на землі, що встав, оперезав ременем згрібні штани, закинув на себе дранку і в дорозі до дверей говорив безрадними губами:

— Чому, Господи, стоїш оддалеки, ховаєшся у час тісноти?

Завірюха жбухнула йому в лице пригорщею вогкої студені й піску, аж станув опертий цілим тілом об стіну бараку і кінчив молитву задивлений без тямки перед себе... Молодиця розхристана й простоволоса бігла шляхом, руки простягла в далечінь, а сестра в чорній киреї манила її то кивком голови, то скоком, як у танку...

І говорив Клим Чепига:

— Встань, Господи Боже, щоб судити правду сиротині і пригнобленому і щоб чоловік, що з землі взявся, не л я к а в...

Він не вспів докінчити, як з-поза угла рвонув жахливий вихор, обвертів чорну сестрину манту довкола неї цілої, аж станула миттю гей той стовп смереки, обгорілий від грому на уголь і виросли тінню далеко поза ніч і бурю. Ліс зашумів дивоглядно, а вслід за ним при самих відземках дерев зірвалися шепоти і прокльони, здавлені в півдороги, ніби арпеджія пекельних гарф... Наздогін їм прибіг лютий свист вихру і погнав з маревом крізь дебри і нетіч, та жбурнув ним голосисто десь на гуляйполі...

Повінь місячного світла залила простори. Ущухло кругом, мов відрубана мечем від крику і грози, розстелилася над світлом солодка

тишина. І тільки ліс один-однісінький накликував старим, журливим шумом:

— Соко-тіть діток, мами, сокотіть!

[1] Барак в лісі (нім.).